



До 25-річчя підготовки спеціальності
«Практична психологія»
в СумДПУ імені А.С. Макаренка

ОСОБИСТІСТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ

ЗБІРНИК
наукових праць

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
Кафедра практичної психології
Лабораторія методології практичної психології

ОСОБИСТІСТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Суми
Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка
2016

УДК 159.923+316.613.5]:316.4(082)

ББК 88.372я431

О 72

Рекомендовано Вченою радою Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(протокол № 7 від 25 січня 2016 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Кузікова С. Б. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Заступник головного редактора:

Щербакова І. М. – кандидат філософських наук, доцент, завідувач лабораторії методології практичної психології кафедри практичної психології СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Члени редакційної колегії:

Вертель А. В. – кандидат філософських наук;

Пасічник Н. О. – кандидат психологічних наук;

Щербак Т. І. – кандидат психологічних наук, доцент.

О 72 Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя : збірник наукових праць / [за ред : Кузікової С. Б., Щербакової І. М.]. – Суми : З вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 408 с.

ISBN 978-966-698-211-6

У збірнику наукових праць висвітлюються теоретичні і прикладні аспекти дослідження особистості у кризових умовах та критичних ситуаціях життя. Розглядаються особливості переживання персонологічних, вікових і соціокультурних криз; умови адаптації, ресоціалізації та розвитку особистості в ускладнених умовах життя. Особливу увагу приділено проблемам збереження психічного здоров'я та надання психологічної допомоги людині в консультивно-терапевтичній практиці.

Адресується науковцям та практикам у галузі психології. Прислужиться студентам, аспірантам, соціальним працівникам, педагогам, реабілітологам, всім зацікавленим osobam.

До збірника включено наукові статті учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя» (18-19 лютого 2016 р.). Редакційна колегія публікує статті в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей. При використанні матеріалів, опублікованих у збірнику наукових праць, збереження авторських прав обов'язкове.

ISBN 978-966-698-211-6

УДК 159.923+316.613.5]:316.4(082)

ББК 88.372я431

© Колектив авторів, 2016

© Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016

Сообщество в кризовых условиях и критических ситуациях жизни

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ

Балл Г. О. Про значення теоретичних положень психології для суспільної практики.....	9
Боброва Л. Г. Життєстійкість як внутрішній ресурс оволодіння складними ситуаціями	12
Варій М. Й. Психічна травма в енергетичній концепції психіки і психічного	16
Вертель А. В. Кризис европейского (научного) сознания как философско-психологическая проблема	20
Віденеєв І. О. Стресостійкість в контексті психологічних ресурсів особистості.....	24
Вороєнко Р. А. Философское осмысление духовного кризиса личности, и его решение с точки зрения библейского богословия.....	27
Гура Н. А. Эсхатомания: анализ факторов обострения эсхатологических ожиданий в кризисном обществе.....	31
Гура Т. В. Особистість в екстремальних умовах життя : лідерський аспект.....	36
Диса О. В., Баранова А. В. Психологические изменения личности в условиях сенсорной депривации	40
Диса О. В., Гузь Я. В. Особливості прояву ризикованої поведінки у складних життєвих ситуаціях	44
Злівков В. Л., Лукомська С. О. Особистісна автономія у контексті автентичності особистості	49
Козир М. В. Формування інформаційної компетентності викладачів в умовах нової економіки, яка ґрунтуються на знаннях	52
Kozlova I. Non-normative life crises and psychological state of an individual	56
Кузікова С. Б. Стагнація самозмінювання як механізм кризоутворення на життєвому шляху особистості	58
Ложкін Г. В. Интрасубъектные и интерсубъектные пред истории уверенности в условиях неопределенности	63
Медінцев В. О. Кризис методологических ориентиров психолога	67
Потапчук Н. Д. Передумови виникнення та поширення чуток в умовах надзвичайної ситуації.....	70
Рукникович (Трахтенберг) Х. Л. Кризис профессионального образования в современном мире	73

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

Сафін О. Д. Порівняльний аналіз психотехнологій та соціально-психологічних наслідків впливу на свідомість громадян СРСР та його правонаступника	76
Степура Є. В. Деякі психологічні передумови соціально-політичних рішень	80
Щербакова І. М. Феноменологія свободи і відповідальності особистості в кризових умовах та критичних ситуаціях життя.....	84

РОЗДІЛ II. ВІКОВІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЖИТТЄВІ КРИЗИ ОСОБИСТОСТІ: АДАПТАЦІЯ, РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ, РОЗВИТОК

Алексєєва Ю. А. Особливості персоналізації віри на різних етапах онтогенезу	89
Arshava I., Nosenko E., Nosenko D. Self-handicapping and its relation to five factor model of personality.....	94
Василевська О. І. «Серйне малювання» як кризова психологічна техніка	97
Володарська Н. Д. Особливості психологічного супроводу дітей, які перебувають на лікуванні за кордоном	100
Гулакова А. В. Адаптація дітей-інвалідів до життя в умовах реабілітаційного центру.....	105
Даукша Л. М. Связь эмпатии и восприятия подростками взаимодействия с родителями.....	110
Дідик Н. М. Соціально-психологічна реабілітація дезадаптації дітей-сиріт.....	114
Єрмакова Н. О. Психокорекційна модель конструювання узгодженої довіри в умовах вікової кризи у студентів юнацького віку.....	117
Завацька Н. Є. Соціальна підтримка у реінтеграції осіб зрілого віку: емпіричні аспекти.....	122
Івченко Г. О. Значення ігрової терапії у роботі з дітьми, які пережили травмуючу подію	124
Ковальова Л. В., Нечипоренко Н. В. Актуальні проблеми емоційних порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з дитячим церебральним паралічем.....	128
Козуб Я. В. Эмоциональное отношение к учению у студентов с разными уровнями самоорганизации деятельности	133
Kol' A. Children's deprivation as a consequence of education in conditions of novadays	138
Кузнецов М. А., Кузнецов И. А. Анализ эмоционального компонента жизнеспособности несовершеннолетних заключенных	139

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

Лавріненко В. А. Смислові конструкти, що відображають кризовий характер ціннісно-смислового усвідомлення життя підлітків-неформалів	144
Лашко О. В. Особливості довіри і саморегуляції студентів технічного вищого навчального закладу.....	148
Литовский В. Ф. Кризисные условия и критические ситуации в жизни взрослеющих в школьном обучении	152
Ломакін Г. І. Узагальнення характерних ознак перебігу криз зрілості у вікових періодизаціях	156
Михайлук Л. М. Конфлікти в культурному житті суспільств Заходу та Сходу	161
Мотрук Т. О., Головач І. А. Особливості сімейних цінностей у старшокласників	164
Мотрук Т. О., Шова А. С. Взаємовплив особистісних страхів та мотивації на досягнення мети особистості в юнацькому віці.....	167
Никифоренко А. Р. Прояви девіантної поведінки у підлітковому середовищі (на матеріалах соціологічного опитування учнів 8-х та 11-х класів шкіл м. Маріупіль)	169
Пасічник Н. О. Профілактика відхилень психічного розвитку дітей дошкільного віку, які проживають в сільській місцевості	174
Постолова И. В., Томарева Н. А. Лексема «Латынь» в языковом сознании студентов НФАУ (Национального фармацевтического университета) – ассоциативный эксперимент	178
Пухно С. В. Особливості кризи юнацького віку як чинник проходження адаптації першокурсників ВНЗ.....	183
Росийчук Т. А. Психология между идеальной и реальной школой: кризис школы как топоса психологического развития	186
Рибоконь Н. О. Вплив соціальних факторів на формування емоційно-поведінкових та особистісних розладів у дітей школіального віку	191
Сидорова Л. Г. Проблеми особистісного становлення підлітків з перебіральним паралічом.....	194
Стадник Г. А., Сімбірьова О. О. Взаємозв'язок тривожності та самооцінки підлітків.....	198
Тарасова Т. Б. Вікові кризи розвитку особистості: продуктивне проживання та психологічна просвіта	201
Тітов І. Г. Світоглядні аспекти кризи юнацького віку	206

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

Усик Д. Б. Особливості переживання екзаменаційного стресу студентами.....	209
Cherniavskaya V. Infantile autism.....	212
Шишлова Е. Э. Гендерная идентичность молодежи: внутриличностные кризисы и конфликты	215
Щербак Т. І., Моїсеєнко Н. М. Психологічна характеристика кризового періоду у геронтогенезі.....	219
Янчий А. И. Содержательные характеристики социальной перцепции у подростков с девиантным поведением	222

РОЗДІЛ III. ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ У КРИЗОВИХ, ПОСТКРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ

Біла І. М. Сприймання в умовах інформаційного простору.....	228
Вертель В. В. Кризовий стан здоров'я збережувальної компетентності учнівської молоді (експлікація проблеми).....	232
Дворніченко Л. Л., Дубницька Т. Є. Вагітність як критичний період життя жінки та її родини	235
Диса О. В., Андрійченко А. В. Інтернет-залежність як наслідок переживання підлітками емоційно складної життєвої ситуації.....	240
Диса О. В., Василюк О. Л. Шляхи подолання особистістю синдрому втрати	244
Дмитренко Г. М. Психологічна реабілітація учасників АТО: види діяльності практичного психолога	248
Завацький Ю. А., Завацький В. Ю. Соціально-психологічні умови психопрофілактики та корекції постравматичних стресових розладів у молоді	252
Завгородня О. В. Психологічне здоров'я людини: профілактика розладів.....	255
Землянська О. В., Грищенко М. В. Негативні психічні стани при життєвих кризах особистості.....	259
Клопота Е. А. Адаптивні можливості особистості в умовах зорової депревації	262
Левит Л. З. Преодоление жизненных кризисов: в контакте с «Внутренним идеалом»	266
Ніколасенко С. О. Патопсихологічні особливості бойових посттравматичних стресових розладів.....	271
Олефір В. О. Особистісний потенціал як предиктор копінг-стратегій та психологічного благополуччя	274

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

Орап М. О. Наративні технології у подоланні критичних ситуацій життя	279
Поладко Г. О. Образ «хвороби» та «здоров'я» в уявленнях лікарів-терапевтів	282
Тітова Т. Є. Психологічна допомога особистості, які переживає кризу	285
Урусова О. Г. Застосування психологічних технологій та інструментів у мед. ації при вирішенні родинних конфліктів.....	287
Федорова Є. В., Корчака М. В. Чинники збереження психологічного здоров'я особистості в критичних умовах життя	291
Хомугиннікова Н. Н. Дослідження автентичності в контексті психологічного здоров'я особистості	295
Шевченко Н. Ф. Використання методів психодинамічної психотерапії для допомоги психосоматично хворим у посткризових ситуаціях.....	298
Штагер Я. О. Окремі аспекти внутрішньої картини хвороби та образу здоров'я у пацієнтів з шизофренією.....	301
Щербак Т. І. Психологічний дебriefінг як метод психотерапевтичної роботи з наслідками критичних ситуацій	305

РОЗДІЛ IV. ОСОБИСТІСТЬ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ЖИТТЕДІЯЛЬНОСТІ І В СПОРТІ

Важинський С. Е. До проблеми формування особистісних настанов майбутніх фахівців небезпечних професій.....	308
Wilsz J. Zakłocenie równowagi funkcjonalnej jednostki przez sytuacje kryzysowe – analiza mechanizmów wewnętrznych.....	311
Волянюк Н. Ю. Варіабельність та неминучість криз професійного розвитку суб'єкта діяльності	316
Гринців М. В. Розвиток вольової саморегуляції як головний механізм діяльності особистості.....	320
Заікіна Г. Л. Аналіз мотиваційно-особистісних характеристик майбутнього фахівця у сфері фізичної культури.....	323
Звіряка О. М. Особливості фізичної реабілітації у кризових станах: психологічний аспект	328
Смішева М. Ю. Теоретичний аналіз психологічних умов формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда	332
Калиниченко І. О., Тарапата-Більченко Л. Г., Зуєв С. П. Психофізіологічні аспекти сценічного хвилювання та передстартового стану	335
Латіна Г. О. Нервово-психічна стійкість студентів на етапі становлення педагогічної професії.....	341

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

Лотоцька-Голуб Л. Л. Компетентність фахівця як передумова професійного вигорання.....	345
Матієнко-Купріянов В. І. Особливості криз професійного розвитку викладачів з фізичного виховання	349
Моїсеєнко І. Б. Особливості професійного вигорання педагогів	353
Мусатов С. О. Психологічний аспект кризового буття особистості	357
Науменко Ю. Р., Науменко Р. Р. Роль відповідальності у професійному становленні практичного психолога	360
Неровня І. В. Особливості надання психологічної допомоги жертвам катастроф.....	362
Озерський І. В. Нейтралізація посттравматичного стресового розладу демобілізованих бійців АТО	367
Плачинда Т. С. Психологічний аспект професійної підготовки авіаційних фахівців.....	371
Позднишев Є. В. Агресія як емпіричний референт іміджу футбольних фанатів.....	374
Попович І. С. Соціальні очікування учасника АТО	378
Ушакова І. М. Особистісний профіль переживання кризи у вимушених переселенців.....	382
Федан О. В. Розвиток автентичності майбутнього практичного психолога в період життєвої кризи	385
Черенщикова Д. В. Психологічний супровід науково-педагогічних працівників ВНЗ.....	388
Щербак Т. І., Говорун Д. О. Соціально-психологічні передумови девіацій спортсменів	393
Щербак Т. І., Щерба А. П. Психологічні особливості криз професійного становлення психолога	396
 ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.	400

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

інтеракціями, що полягають у відкритості при спілкуванні з іншими людьми, відсутності бажання справити на них гарне враження чи маніпулювати ними. Соціальні аспекти автентичності можуть бути краще розкриті і пояснені через дослідження їх зв'язків з такими індивідуально-груповими станами, як конгруентність, депривація, інтернальності / екстернальності, оптимізм / пессимізм, депресивність та ін.

За результатами дослідження виявлено, що автентичні особистості характеризуються високими рівнями автономного внутрішнього контролю та психологічної пружності. Низькі показники всіх складових автентичності спостерігаються при зовнішніх каузальних атрибуціях і низькій психологічній пружності. Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у з'ясуванні зв'язків характеристик автентичної особистості та іншими її психологічними рисами та властивостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арчакова Т. О. Жизнестойкость против факторов риска [Электронный ресурс] / Т. О. Арчакова // Электронный сборник статей PsyJournals. 2009. – N1. URL: <http://psyjournals.ru/issues>.
2. Корчікова І. Діалектика особистісної автономії та ідентичності у процесі соціалізації / І. Корчікова // Проблеми загальної і педагогічної психології. – 2010. – Т.XII. – Ч. 1. – С. 285–294.
3. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2003. – 487 с.

УДК 37(09) (438)

Козир М. В.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ, ЯКА ҐРУНТУЄТЬСЯ НА ЗНАННЯХ

У статті висвітлено особливості формування педагогіки нового формату в умовах розвитку інформаційного суспільства; зроблено спробу дослідити теоретичні засади процесу формування ІКТ-педагогіки як альтернативної складової освітнього процесу на основі вивчення особливостей поняття «інформація».

Ключові слова: ІКТ-педагогіка; інтеграція; інформаційна компетентність; інформаційний простір; інформація; освітній процес.

Постановка проблеми. Побудова національної системи освіти в Україні передбачає новий підхід до професійної підготовки майбутніх спеціалістів, спрямований на подолання кризи в освіті, яка виявляється, передусім, у невідповідності знань студентів запитам особистості, суспільним потребам і світовим стандартам, у знеціненні соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності. Основним критерієм роботи навчального закладу є рівень підготовленості випускників, раціональне поєднання їх теоретичних знань з умінням застосовувати їх на

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

практиці, що визначає потребу вести пошук ефективних форм і методів навчання, удосконалення програм, навчальних планів, розробку нових навчальних методик, навчальних посібників.

Модель сучасної вищої освіти передбачає створення єдиного освітнього простору, що формує умови для вільного руху інформації швидкого доступу до неї всіх учасників освітнього процесу. Провідними етапами інтеграції ІКТ в український освітній простір є наступні: мотивація; моделювання явищ і процесів; повсюдне навчання; навчання у співпраці; доступ до ресурсів; навчання через засвоєння та заучування інформації, адже «підвищення рівня інформаційної культури, розвиток практичних навичок роботи з комп'ютером, мережевими технологіями, Інтернет, процес використання учасником інформаційних технологій у педагогічній науці й практиці є однією з характерних рис освіти, якісних змін освітнього та навчально-інформаційного простору [1].

Використання технологій, які перетворюють процеси навчання і здобуття знань, допомагає підвищувати рівень ІКТ-освіченості населення та підготувати висококваліфікованих спеціалістів для ринку праці. Інформаційна компетентність викладачів і учнів виявляється в умінні технологічно мислити і передбачає наявність аналітичних, проектних, прогнозистичних умінь в засвоєнні і застосуванні інформації.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення низки сучасних досліджень щодо інформаційної компетентності свідчить про те, що це поняття визначається неоднозначно різними авторами (В. Акуленко, Н. Баловсяк, М. Длугоша, О. Зайцева, О. Семенов, Н. Таїрова, О. Толстих). Інформаційну компетентність називають однією з ключових компетентностей А. Ахаян, Н. Баловсяк, С. Брандт, О. Іонова, В. Кремень, О. Матвієнко тощо. Дослідженням у галузі інформаційної компетентності також присвячено праці О. Буйницької, Ю. Зубова, Н. Насирової, В. Фокеєва та інших. Низка дослідників розглядає інформаційну компетентність як складову професійної компетентності [2].

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в освіті головну роль відігривають партнерська взаємодія і глобальний підхід, які мають забезпечити загальний рівень професійного розвитку викладачів. На нашу думку, це обумовлює процес формування педагогіки нового типу, а саме: педагогіка як альтернативної складової сучасного освітнього процесу. Етап педагогіка спрямована на розв'язання наступних стратегічних завдань: формування головним цінностям і передача культурного спадку; підтримка індивідуального розвитку молоді та дорослих; популяризація демократії,

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

підвищення ролі громадян у суспільстві; заохочення до міжкультурної взаємодії та мирного врегулювання конфліктів; покращення стану здоров'я та благополуччя у суспільстві шляхом якісної освіти; підтримка економічного розвитку держави, боротьба з бідністю, досягнення кожним громадянином власного успіху [6, 311].

Навички застосування ІКТ – це здатність використовувати інформаційні технології для вирішення нагальних проблем. Вони є необхідними для вчителя майбутнього. Розроблення інноваційних способів використання технологій забезпечує глобальні можливості у галузі освіти. На нашу думку, головною умовою переходу від традиційної педагогіки до нової як альтернативної складової сучасного освітнього процесу в Україні і в світі в цілому є готовність учасників даного процесу до експериментів і ризиків. Варто взяти до уваги той факт, що сучасні учні є «цифровими аборигенами», тобто вони сприймають ІКТ як норму реального життя, на відміну від учителів, у яких виникають певні ускладнення у процесі застосування ІКТ як у професійній галузі (власне як офісних користувачів ПК), так і в побутовому житті (традиційне використання звичної для людини ХХ століття техніки, а не цифрових гаджетів ХХІ століття).

Для поділу навчання на галузі, у яких найвищі рівні базуються на вміннях, набутих на нижчих рівнях, скористаємося таксономією Боула (див. Рис. 1).



Рис. 1. Таксономія Боула

Наведені рівні є між собою тісно пов'язаними і сприяють якісній інтеграції ІКТ у сучасний освітній простір (див. Табл. 1). Наголосимо на тому, що на відміну від традиційної педагогіки індустриального суспільства, яка спиралася на парадигму передачі знань, нова ІКТ-педагогіка як альтернативна складова сучасного освітнього процесу спирається на парадигму управління знаннями, оскільки на часі актуальним є питання «інтелектуалізації» економіки, коли зростає попит на якісну освіту, визначним є вплив освіти в цілому на соціальний організм, встановлюється взаємодія освітології з іншими науками, такими як філософія, соціологія,

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

культурологія, економіка, політика, теорія управління, законодавство тощо (Огнєв'юк В. О., Сисоєва С. О., 2014, с. 5)».

Таблиця 1

Структура інтеграції ІКТ у сучасний освітній простір

Орієнтир на учня	Підтримка	Спільна робота	Формування знань
Саморегуляція	Самоперевірка	Особистісно зорієнтований підхід	Активне навчання
Вирішення проблем	Використання ІКТ	Розповсюдження	Міждисциплінарний підхід
Практична цінність	Інноваційність	Врахування культурних особливостей	Захоплення
Раціональність	Досягнення мети	Наявність ресурсів	Керованість
Актуальність	Проектний підхід	Дослідницький підхід	Цифровий висновок

Висновки. Отже, перехід до конкретного освітнього середовища, Ваш власний вибір нового підходу та педагогіки нового типу в умовах інформаційного суспільства залежить від: упевненості, знань, власного досвіду і мотивації. На часі актуальним є питання формування навичок використання ІКТ у процесі освіти, тобто здатності застосовувати технології для рішення проблем і розв'язання освітніх задач: участь у відео- та онлайн-конференціях; створення та використання освітніх блогів і веб-сайтів; можливості дистанційного навчання; виробництво освітньої Інтернет-реклами тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравчина О. Е. Аналіз світового досвіду застосування ІКТ в адміністративній роботі вчителя / О. С. Кравчина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukped.com/predmetni-metodiki/informatika1/4490-analiz-svitovo-ho-dosvidu-zastosuvannya-ikt-v-administratyvnyi-roboti-vchytelya.html>
2. Партико З. В. Теорія масової інформації та комунікації. – Л.: Афіша, 2008. – 290 с.
3. Петухова Т. В. Современная парадигма информационного общества как основа стратегии формирования информационной компетенции специалиста / Т. В. Петухова. – Оренбург: Изд-во ОГУ, 2005. – С. 116–123.
4. Початок роботи з Web документами. Посібник до вивчення та практичної роботи для слухачів курсів підвищення кваліфікації. Для всіх форм навчання. / укл. Покришень Д. А. – Чернігів: ЧОІППО, 2011. – 88 с.
5. Microsoft PowerPoint 2003 для педагогічних працівників. Посібник до вивчення та практичної роботи для слухачів курсів підвищення кваліфікації. Для всіх форм навчання. / Укладачі: Покришень Д. А., Сподаренко І. Й., Шемет В. П. – Чернігів: ЧОІППО 2011. – 47 с.
5. Partyko, Z. V. The modern paradigm of information science: Informology // Automatic documentation and mathematical linguistics. Translations of selected articles from nauchno-tehnicheskai informatsiiia. – 2009. – Vol. 43. – № 6. – P. 311–320.

**NON-NORMATIVE LIFE CRISES AND PSYCHOLOGICAL STATE
OF AN INDIVIDUAL**

An individual processes that affect all areas of life are based on based on occurrence of crisis states. This effect occurs social, communicative and professional areas. The consequences of such effects can be both constructive and destructive changes in the structure of personality. Catastrophic changes in the self-image, the destruction of the existing social roles and other negative consequences can be the result of unfavorable life crisis.

Adaptive processes, the violation of which has unpredictable consequences for the psychological health of the individual, play an important role in the origin of personality life crisis. On the contrary, maintaining a certain level of adaptation helps mitigate a passing crisis states. Normal condition of that level is ensured by the existence of the adaptation of the reserve fund, which is updated in extreme situations, which are vital crisis. Violation of such rules indicates the social and psychological maladjustment of personality, that has both an objective and subjective symptoms. Objectively, maladjustment appears in behavior change in the social environment, in limitation a person's ability to perform social functions or pathological transformation of a behavior.

Life crisis of a personality in psychology divided into normal or progressive (normative) and abnormal or regressive (non-normative). Average crisis is the transition from one stage to another age. This crisis is constructive, it is normal, and has not pathological short-term nature. The basic condition of normative crisis is that the leading activities of the individual is not the most important, disappear favorable conditions for growth and development. The crisis is usually painless and leads to positive changes in all areas. Unlike normal life crisis, non-normative or regressive crisis, which is called uncontrolled, leading to very different psychological effects. It is not connected with the completion of a certain stage of mental development or stage of a life. It occurs in difficult conditions, when a person is experiencing events that suddenly change her fate. It may be events connected with family, professional and personal life. Often such a crisis arises due to difficulties in a life, a series of random failures, difficult conditions, the loss of a loved one, emotional and psychological overload.

The emergence of non-normative crisis and its impact on the emotional and psychological state of the individual can be quite different, it is difficult to predict their course. The mechanisms of their occurrence and intensity of influence depends on the personality of the individual, especially from emotional-volitional sphere. However, there are typical manifestations of an individual non-normative

life crisis: anxiety; problems in interpersonal communication with colleagues, family, friends; significant deterioration of family relationships; predisposition to alcoholism, drug abuse; susceptibility to physical self destruction; loss of desire to succeed; rupture of social ties; lack of desire for self-realization in professional activities; loss of meaning in life; possible suicidal tendencies.

There is the classification of non-normative life crises: 1. The crises of becoming of a personality. They are characterized not only for childhood, adolescence and youth. All human life naturally accompanied by alternating a certain periods. Crises of becoming an adult can be accompanied by significant life events: change of profession, place of work, escape from a family moving to another location, so that necessarily involves changing the important social role of a person: professional, family, and other interpersonal; 2. Crises of health. Most frustration crisis factors are loss of some important life and social functions due to changes in the health or the rejection of important life plans due to the impossibility of their implementation; 3. Terminal crises. Crises associated with terminal human values, including the inevitable or likely near the end of the life; 4. Crises of the meaningful relationships. The sphere of relationships is an extremely important and is often accompanied by crises and changes interpersonal roles. Significant causes of these crises may be: death of a loved one, forced separation, betrayal, divorce (which is associated with the loss of interpersonal roles). The emergence of interpersonal roles may result in appearance of the crisis. The crisis of love can be considered as a separate category of an important relationship; 5. Crisis of personal autonomy. The loss or limitation of autonomy or freedom can cause the crisis: getting into a fatal dependence on people or circumstances in prison. If the crisis of meaningful relationships consist in the loss of significant interpersonal roles, then the crisis of personal autonomy is related with the need to perform a new unwanted interpersonal role; 6. Crises of fulfillment. Life crises may occur as a result of the circumstances surrounding the inability of normal, customary or one that is scheduled to personal fulfillment: job loss, significant social role, retirement, bankruptcy, the collapse of life plans, knowledge of the falsity of life's journey, forced exile; 7. Crises of the life mistakes. The crisis develops as a result of any fatal actions, loss of valuable things, the crisis of a sin. Crises vital error may be due to failure actions if it had fatal consequences.

The critical state generally characterized by two trends: growth, renewal and extinction, loss of vitality. A person who is in crisis, focuses largely on its negative manifestations. People influenced by this condition often feel their inadequacy and abnormality, alienation and conclude that nobody and nothing can help them. The experience of non-normative life crises inherent almost all people. Moreover the

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

course and outcome of this condition can have both constructive and destructive influence on all spheres of human activity. People employed in creative occupations and professions such as «man-man» (educational, legal, military, professional activities, etc.), those who are in constant interpersonal communication and of possible conflicts require special attention, cause they often suffer because of this stress and crisis impact.

УДК 159.92

Кузікова С. Б.

СТАГНАЦІЯ САМОЗМІНЮВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ КРИЗОУТВОРЕННЯ НА ЖИТТЕВОМУ ШЛЯХУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто феномен кризи життєвого шляху особистості. Проаналізовано індикатори, причини виникнення, визначено модуси технології її конструктивного подолання.

Ключові слова: особистісна криза, кризоутворення, усвідомлення, самоідентифікація, реорієнтація, саморозвиток.

Постановка проблеми. З поняттям кризи в науковій літературі співвідносяться різноманітні життєві події: професійне самовизначення, одруження, народження дитини, втрата роботи, втрата близької людини, вихід на пенсію, хвороба тощо. Спільним радикалом для них є їх підвищена емоціогенність, зумовлена необхідністю переосмислення людиною свого місця в житті, своїх прав, обов'язків, відповідальності. Традиційно під особистісною кризою розуміють афективну реакцію людини на ситуації або умови життя, які потребують зміни способу її буття: життєвого стилю, способу мислення, системи цінностей, ставлення до себе і навколишнього світу (Ф. Ю. Василюк, Г. В. Іванченко, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелєва, Р. Мей, К. Юнг та ін.). У даній статті ми маємо за мету зосередитись на дещо іншому аспекті розуміння «кризи», а саме – як критичного, переломного моменту на життєвому шляху особистості, інтенції саморозвитку.

У житті особистості криза відіграє особливу роль. Так, Р. Мей вважав, що «криза є саме тим необхідним потрясінням для людей, що змушує їх припинити нерозважливо чіплятися за показні догми, спонукає їх розкрити пласти облудності та дізнатися справжньої правди про самих себе, яка (якою неприємною вона б не була!) буде, принаймні, істинною» [2, с. 61]. На наше переконання, саме автентичність особистості є умовою позитивного самозмінювання (саморозвитку) людини на шляху подолання нею особистісних криз і критичних ситуацій життя, осікльки вона уможливлює внутрішню свободу, згоду із собою, самостійність вибору та відповідальність за нього.

Наукове видання

ОСОБИСТІСТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ

Збірник наукових праць

Редакційна колегія публікує статті в авторській редакції з оригінал-макетів, наданих авторами публікацій, залишаючи за ними право відстоювати власну наукову позицію.
Відповідальність за зміст матеріалів та достовірність викладених фактів несуть автори публікацій.

Відповідальна за випуск: *С. Б. Кузікова*
Комп'ютерна верстка: *Ю. С. Ліхачова*

Здано в набір 20.12.16. Підписано до друку 25.01.16.
Формат 60x84/16. Гарн. Cambria. Папір друк.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 23,3. Обл.-вид. арк. 25,4.
Тираж 100 прим. Вид. №8.

Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві СумДПУ імені А. С. Макаренка